

افسانه‌های ایرانی

مقایسه با افسانه‌های کشورهای جهان

(جلد پنجم)

گردآوری و پژوهش
منوچهر سلیمی

انتشارات گوتنبرگ

تهران، ۱۳۹۸

فهرست

- پیشگفتار ۱۳
- افسانه‌های حیوانات و حشرات ۲۱
- آقا موریز ۲۳
- سگ پشمالو ۲۶
- پیر زن و بز ۲۸
- سگها و شغالها ۳۳
- افسانه‌های پریان، دیوها و جادوگران ۳۵
- طلسم جادوگر ۳۷
- پیر مرد فقیر و دیو حيله‌گر ۴۵
- دو سیب سرخ ۵۱
- افسانه‌های مقدسین و پادشاهان ۵۵
- میراخر ۵۷
- قضاوت انوشیروان ۷۲
- ماهی قباد ۷۵

۸۶	حاج آقا چوپان
۸۹	اجل
۹۱	دختران حضرت نوح(ع)

افسانه‌های اجتماعی (زیستی) ۹۳

۹۵	دختر هارون الرشید و جوان خرما فروش
۱۰۰	سلطان اعضای بدن
۱۰۶	در زدن
۱۱۰	مهمانخانه‌ی مرموز
۱۱۳	حلوا
۱۱۷	برده
۱۲۰	ثروتمند خسیس
۱۲۴	گنج پنهان
۱۲۸	مهمان نوازی
۱۳۰	بخیل و مراد
۱۴۰	گری چی
۱۴۳	لیلاج قمار باز
۱۴۶	زهرایی
۱۵۰	دردسر پول بی‌صاحب
۱۵۲	تلافی کن

افسانه‌های مربوط به هم ۱۵۹

۱۶۱	عیارسرخک و ملک ابراهیم
۱۸۳	پسر خارکن و ملّا روایت دوّم افسانه‌ی عیارسرخک و ملک ابراهیم
۱۹۲	هالو
۱۹۶	عمو لبویی روایت دیگری از افسانه‌ی هالو

۲۰۰	راز قورباغه‌ها
۲۰۵	باغ جادویی روایت دیگری از راز قورباغه‌ها

افسانه‌های مضحک و متل‌ها ۲۱۱

۲۱۳	خلال و حلال
۲۱۷	شوخی
۲۱۹	مرد بی‌سر
۲۲۲	زخم زبان
۲۲۴	نارنج طلا
۲۲۶	زن ملا نصرالدین
۲۲۸	لاک پشت
۲۲۹	بی‌خاصیت
۲۳۰	سه خواهران
۲۳۱	شیر ناصرالدین شاه
۲۳۳	باج و خراج

فهرست اعلام ۲۳۷

اگر اساطیر و افسانه‌هایی در کار

نباشند ملت‌ها از بین می‌روند.

ویل دورانت

پیشگفتار

فولکلرشناسان اروپا

در اروپا بیش از امریکا نظریه‌ی نقش فولکلر مورد توجه فولکلرشناسان جوان قرار گرفته است. این فولکلرشناسان بر خلاف برادران گریم که متون پرداخته‌ی قصه‌های ملی را نهایت کار خود می‌دانستند، می‌خواهند جامعه را در عمق تاریخیش مورد بررسی قرار دهند، آنان به عنوان شرکت کننده و گردآورنده، مدتها در میان مردم این جوامع سکنا می‌گزینند، درباره‌ی موقعیت‌ها و موارد قصه گفتن و کنشهای شنوندگان و حضار نسبت به قصه‌ها و انواع قصه‌ها و داستان‌ها اطلاعات و اخبار جمع آوری می‌کنند.^۱

پایان افسانه‌ها

افسانه‌ها عموماً به پیروزی، پاکی، رستگاری، محبت، ایمان و عشق خاتمه می‌یابند، ولی تعداد کمی از آنها که روح شیر و ناپاک در آنها به پیروزی می‌رسد، مانند افسانه‌ی «قزلباز خانم» و افسانه‌ی «شیر و روباه حيله‌گر»^۲ از افسانه‌های انگشت شمار از این قبیل است.

۱. ریشه‌های تاریخی قصه‌های پربان صفحه ۲۲ انتشارات توس

۲. در جلد دوم وسوم افسانه‌های ایرانی

افسانه‌های جن و پری کهن، دارای ویژگی‌هایی است که معمولاً قصه‌های جن و پری مدرن فاقد آن هستند. تولکین نویسنده‌ی برینانیایی ویژگی‌های افسانه‌ی جن و پری خوب را خیال‌پروری و بازیابی خویشتن (درمان) و انصراف و تسلی می‌داند و بعلاوه تصریح می‌کند که افسانه‌ی جن و پری کامل باید پایانی خوش داشته باشد.^۱

تقسیم‌بندی افسانه‌ها

در گذشته تقسیم‌بندی‌ای راجع به افسانه‌ها وجود نداشت، پیشکسوت جمع‌آوری افسانه‌ها (قصه‌ها) در ایران آقایان امیر قلی امینی، کوهی کرمانی، صبحی مهتدی و انجوی شیرازی بوده‌اند که افسانه‌ها را بدون تقسیم‌بندی و درهم چاپ می‌کردند فقط افسانه‌های مربوط به هم را در یک ردیف قرار داده‌اند.

در این زمان دو نفر از فرهیختگان افسانه‌شناس (۱ - اوونت - ۲ - اولریش مارزلف) راجع به تفکیک و تقسیم‌بندی افسانه‌ها نظراتی ابراز داشته‌اند، اگر ما بخواهیم مطابق برنامه‌های آنان رفتار نماییم، بطور کامل برایمان میسر نیست، از آمیختن این دو نظریه می‌توانیم استفاده نماییم و تقسیم‌بندی‌هایی به وجود آوریم که با فرهنگ ما هم آهنگی و بستگی داشته باشد، بنابراین تا حال در این مجموعه‌ها افسانه‌ها به شش قسمت اصلی به شرح زیر تقسیم گردیده است. در صورتیکه افسانه‌ای گونه‌ی دیگر از این بخشها وجود داشت اضافی می‌گردد.

۱. کاربردهای افسون - برونو بتلهایم - دکتر کاظم شیوا رضوی - ناشر مترجم صفحه ۱۶

- ۱ - افسانه‌های حیوانات و حشرات
- ۲ - افسانه‌های پریان، دیوها و جادوگران
- ۳ - افسانه‌های مقدسین و پادشاهان
- ۴ - افسانه‌های اجتماعی (زیستی)
- ۵ - روایت‌های گوناگون از افسانه‌ها
- ۶ - افسانه‌های مطابقت آمیز و مثل‌ها

دیو در افسانه‌ها

در کتیبه‌های ایران باستان که به دست آمده از خدایان دروغین که به آنها «دیوه» می‌گفته‌اند دیده شده است که ما امروز به آن دیو می‌گوییم.^۱ فردوسی در شاهنامه دیو را برابر اهریمن (شیطان) می‌داند، در عصر حاضر هم افرادی وجود دارند که دیگران آنها را به دیو تشبیه می‌کنند. یا اینکه می‌گویند، این شخص از نسل شیطان است. موسی (ع) پیش از اینکه به پیغمبری نائل گردد دید دو نفر با هم نزاع می‌کنند، موسی جلو رفت، مثنی به یکی از آنها وارد آورد، او هماندم افتاد و جان سپرد، موسی ناراحت شد و گفت: این کار دیو بود.^۲

در بین انسان و جانواران موجوداتی وجود دارند که از جهت جسمی نیرومندند و مطلقاً شکست ناپذیر به نظر می‌رسند، در صورتیکه چنین نیست، همان موجوداتی که ما شکست‌ناپذیر می‌پنداریم دارای نقطه ضعفی

۱. فرهنگ فارسی - دکتر محمد معین - جلد اول صفحه ۶ (مقدمه) امیرکبیر - چاپ چهارم ۱۳۶۰
 ۲. قصص الانبیاء - ابواسحق نیشابوری - اهتمام حبیب یغمایی - بنگاه ترجمه و نشر کتاب ص ۱۵۵
 چاپ دوم ۱۳۵۹